

Прикметник

Прикметник — це частина мови, що виражає ознаку предмета і відповідає на питання **який? чий?** (*зелений, мудрий, сміливий*).

Прикметники виражають ознаку:

- запаху (п'яний, запашний);
- кольору (білий, зелений);
- віку (старенький, давній);
- розміру (величезний, середній);
- матеріалу (діамантовий, дерев'яний);
- якості (твердий, гнучкий);
- приналежності (зятів, сестрин);
- простору (далекий, близький);
- часу (ранній, вчорашній);
- внутрішні властивості (добрий, щедрий);
- зовнішні прикмети (смаглявий, чепурний);
- ознаки за відношенням до місця (міський, районний).

СИНТАКСИЧНІ ОЗНАКИ ПРИКМЕТНИКА

У реченні прикметник найчастіше виступає як **означення**, що є його основною синтаксичною роллю. Наприклад: *Над лісом раптом запанувала абсолютна тиша* (прикметник абсолютна — означення).

Значно рідше прикметник виступає як **іменна частина складеного присудка** (*Яка важка у вічності хода!* (Л. Костенко)).

Прикметники поділяються на:

1. Якісні — відносні — присвійні.
2. Повні — короткі.

ЯКІСНІ, ВІДНОСНІ І ПРИСВІЙНІ ПРИКМЕТНИКИ

За характером ознаки, яку вони виражають, морфологічними і словотворчими особливостями прикметники поділяються на **якісні, відносні і присвійні**:

- якісні — велика, духмяне, опуклий, гарячі;

- відносні — дерев'яні, військова, приміський;
- присвійні — сестрин, вчителів, заяча, мамин.

Виділяються також проміжні групи прикметників, що поєднують присвійне і відносне значення:

- присвійно-якісні — ластів'яче, дівоча, орлиний;
- відносно-якісні — творчий, срібна, вишневе.

ЯКІСНІ ПРИКМЕТНИКИ

Якісні прикметники виражають такі ознаки предмета, що **можуть виявлятися більшою чи меншою мірою** (*хоробрий, теплий, довгий*).

Найголовнішою граматичною ознакою якісних прикметників є їх **здатність утворювати форми ступенів порівняння**.

Граматичні ознаки, що відрізняють якісні прикметники від присвійних:

- **приєднують прислівник із значенням міри або ступеня вияву ознаки** (мало, надто, надзвичайно, трохи): відомий — *трохи відомий, мало відомий*;
- **вступають у антонімічні відношення**: *свіжий — черствий, великий — малий*;
- **утворюють якісно-означальні прислівники або іменники з узагальненим значенням прикмети**: *чуйний — чуйно; добрий — добро*;
- **утворюють ступені порівняння**: *білий — біліший, найбіліший*
- **за допомогою суфіксів зменшеності і збільшеності та префікса пре-** утворюють похідні прикметники: *тонкий — тонесенький, тонюсінський; здоровий — прездоровий*;
- **окремі прикметники можуть мати коротку форму** (*ясен, весел, певен*).

ВІДНОСНІ ПРИКМЕТНИКИ

Відносні прикметники виражають ознаку предмета **опосередковано — через відношення до іншого предмета, явища, дії або стану** (*туманний ранок, працююча людина, земляний вал*).

Відносні прикметники виражають ознаки:

- **за призначенням предмета** (*підйомний кран, читальна зала*);

- за належністю організації чи установі (*міська адміністрація, військова частина*);
- за матеріалом (*дерев'яний будинок, залізні двері*);
- за просторовими і часовими ознаками (*прикордонний край, приміський вокзал*);
- за відношенням до вимірів предметів (*п'ятипроцентна позика, сорокаградусний мороз*).

ПРИСВІЙНІ ПРИКМЕТНИКИ

Присвійні прикметники вказують на **належність предмета кому-небудь** і відповідають на питання **чий? чия? чие?**

Найчастіше присвійні прикметники виражають **належність предмета певній людині або (рідше) тварині** (*мамина казка, Сергієва шапка, собача шкіра*). Але інколи, у випадку уособлення неживих предметів, можуть вживатися прикметники з присвійним значенням, похідні і від назв неістот (*сонячна мати-земля*).

Присвійні прикметники творяться:

- від назв людей за допомогою суфіксів **-ів (їв), -ин (-їн)**: *товаришів, Сергієв, братів*;
- від назв тварин за допомогою суфіксів **-ач (-ий), -яч (ий), ин (-ий), їн (-ий)**: *орлине крило, заячий хвіст*;
- в деяких прикметниках, похідних від назв тварин, виступають суфікси **-ин, -їв**: *зозулине дитя, соловейкова пісня*.

Присвійні прикметники, утворені від назв людей, у називному і знахідному відмінках мають коротку форму (*Павлів, синів, батьків*), а прикметники, похідні від назв тварин, мають повну форму (*собачий, коров'ячий*).

Вживаючись у переносному значенні, відносні і присвійні прикметники можуть переходити в розряд якісних: *срібний перстень (відн.) — срібний голос (якісн.)*

ПОВНІ ТА КОРОТКІ, ТВЕРДІ ТА М'ЯКІ ПРИКМЕТНИКИ

В сучасній українській мові вживаються переважно **повні прикметники**.

Лише незначна кількість прикметників чоловічого роду поряд із загальноновживаною повною формою має коротку (незмінну) форму (*зелен, повен, красен, винен, рад*).

За кінцевим приголосним основи — твердим чи м'яким — приголосні поділяються на **прикметники твердої і м'якої груп**:

- тверда група — *вразливий, сестрин, певен, чистий*;
- м'яка група — *майбутній, хатній, завтрашній, ранній*.

До твердої групи належать:

- прикметники, основа яких закінчується на твердий приголосний (*вразливий, добрий, прекрасний*);
- всі присвійні прикметники (*Наталчин, батьків, тещин*);
- короткі форми прикметників (*годен, рад, жив*).

До м'якої групи належать:

- якісні і відносні прикметники з основою на м'який н, перед яким стоїть ще один приголосний: *майбутній, новітній, останній*;
- прикметники, які у називному відмінку однини мають закінчення -ій (-я, -є): *безкрайї, колишня, художнє*;
- прикметники на -шній, -жній, що утворені від прислівників: *внутрішній, справжній, синій, матерній (частіше материн) та інші*.

Повні прикметники поділяються також на дві форми: **стягнену і нестягнену**.

1. Стягнені форми є загальноновживаними (*синя, синє, сині*).
2. Нестягнені форми прикметників (лише жіночого і середнього роду) можливі у називному і знахідному відмінках однини і множини (*синяя, синєє, синії*). Найчастіше вони зустрічаються в народній поезії та етнографії.

МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПРИКМЕТНИКА

1. Рід:

чоловічий — *лебединий, добрий*;

жіночий — *кімнатна, кмітлива*;

середній — *дівоче, веселе*.

2. Число:

однина — *гарний, гарна, гарне*;

множина — *гарні*.

3. Відмінок:

називний — *золотий*;

родовий — *золотого*;

давальний — *золотому*;

знахідний — *золотий (золотого)*;

орудний — *золотим*;

місцевий — *(на) золотому*;

РІД ТА ЧИСЛО ПРИКМЕТНИКА

Зміна прикметника за родами та числами залежить від форм іменника, з яким він узгоджується (*веселий хлопчина — весела дівчина — веселе свято — веселі діти*).

Завдання до теми “Прикметник”

1. Позначте рядок, у якому всі прикметники є якісними.
А. неласкавий, могутній, нудний, новаторський;
Б. мізерний, механічний, мужній, оксамитовий;
В. рішучий, меланхолійний, молочний, нікотиновий;
Г. смаглявий, гіркий, холодний, стрункий, добрий.
2. Позначте рядок, у якому всі прикметники є відносними.
А. мрійливий, ювелірний, ядерний, бадьорий;
Б. музичний, медичний, надійний, хоробрий;
В. паперовий, словниковий, нічний, дерев'яний;
Г. синтетичний, сировинний, рукописний, широкий.
3. Позначте рядок, у якому всі прикметники є присвійними.
А. зозулин, сестрин, хліборобів, ковалів;
Б. шевченківський, молочний, братів, заячий;
В. доччин, Маріїн, чоловіків, інститутський;
Г. Миколин, бригадирів, дівчачий, бадьорий.
4. Від поданих прикметників утворіть просту форму вищого ступеня: ніжний, мелодійний, модний, професійний.
5. Позначте рядок, у якому правильно утворено складену форму вищого ступеня порівняння прикметників.
А. більш сиропний, більш вищий, найбільш агресивний;
Б. менш сирий, більш селянський, більш серйозний;
В. менш чутливий, більш вдалий, більш доступний;
Г. менш елегантний, більш-менш ситий, менш жадібний.
6. Форми ступенів порівняння не можна утворити від усіх прикметників рядка.
А. чорнявий, глухий, білесенький, чорнуватий;
Б. кістковий, порожній, приречений, свіжий;
В. лисий, хворий, русий, мудрий;
Г. масивний, смертельний, вантажний, зелений.
7. Правильно утворено складену форму найвищого ступеня порівняння прикметників у рядку.
А. якнайпізніший, щонайкращий, якнайдорожчий;
Б. найбільш працьовитий, найбільш відомий, найбільш хитрий;
В. незрівнянно кращий, значно вологіший, значно доросліший;
Г. найулюбленіший, найпишніший, найбрудніший.
8. Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники, поставте їх у називному відмінку: Ольга, Оксана, Віталій, Олексій, Іван.
9. Запишіть форму О.в. словосполучень: найвища круча, пахуча трава, духмяна каша, рання вишня, жнив'яна тиша, краща площа.

10. Позначте рядок, у якому правильно утворено присвійний прикметник чоловічого роду від іменника батько:

- А батьковий (одяг); В батьків (одяг);
Б батьківський (одяг); Г (одяг) батька.

11. Позначте рядок, у якому правильно утворено присвійний прикметник чоловічого роду від іменника хазяїн:

- А хазяїновий В хазяйновитий;
Б хазяїнів ; Г хазяйський.

12. Позначте рядок, у якому правильно утворено присвійний прикметник чоловічого роду від іменника соловейко:

- А соловейків (голос); В солов'їний (голос);
Б соловейковий (голос) ; Г солов'євий (голос).

13. У якому рядку всі прикметники творять вищий, найвищий ступені порівняння від інших основ?

- А Прозорий, страшний, скромний, рішучий, вдалий.
Б Свіжий, молодий, дешевий, блідий, дерев'яний .
В Великий, малий, поганий, гарний, добрий.
Г Щирий, високий , гіркий, сміливий, радісний.
Д. Страшний, розумний, хитрий, критий, холодний.

14. Помилку в написанні прикметника допущено в рядку

- А. Батьків портфель
Б. Лесин зошит
В. Паперові квіти
Г. Ігорова книжка

15. Помилку у написанні прикметника допущено в рядку

- А.Іванів зошит
Б.материна хустка
В.Оліна сукня
Г.сестрин олівець

16. Помилку у вживанні прикметника допущено в рядку

- А. Самий найкращий твір
Б. Копіювальний папір
В. Конопляне полотно
Г. Кілометрова відстань

17. Помилку у вживанні прикметника допущено в рядку

- А. Менш яскравий
Б. Більш уважний
В. Найменш відповідальний
Г.Найбільш доступніший